

РОЛЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЗАКАРПАТТЯ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ (1771 – 1867 рр.)

Стаття присвячена з'ясуванню ролі греко-католицької церкви у формуванні національної самосвідомості населення Закарпаття у період між 1771 та 1867 роками. Встановлено, що греко-католицька церква завдяки невтомній культурно-освітній та організаційно-педагогічній діяльності єпископів Мукачівської єпархії виконувала націєтворчу функцію.

Ключові слова: освіта, греко-католицька церква, національна самосвідомість, Закарпаття.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси сприяють поширенню в українському суспільстві чужих ідеологічних конфесій, поряд із меркантильно-прагматичними аксіологічними пріоритетами. Підрастає нове покоління українців, для яких основними цінностями в житті є: матеріальна вигода, технологічні тренди, психотропні речовини тощо. При цьому все більшим стає розрив із духовними традиціями української нації. В сучасних реаліях цікавим є історичний досвід діяльності греко-католицької церкви на Закарпатті, що була впродовж століть провідником духовних, національних, моральних, культурних цінностей, увиразненням національної самоідентифікації українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що різнобічна діяльність греко-католицької церкви на Закарпатті вимагає міждисциплінарного дослідження. Історичні розвідки зарубіжних та вітчизняних науковців А. Годинки, Ф. Молнара, І. Удварі, В. Фенича, А. Штефана дають можливість зрозуміти етногенез українців Закарпаття в історичній ретроспективі. Богословські студії дослідників О. Барана, М. Лелекача, А. Пекаря відтворюють процес єрархічного оформлення греко-католицької церкви на Закарпатті. Однак, роль церкви у формуванні національної самосвідомості українців залишається недостатньо розкритою і потребує об'єктивного дослідження.

Мета статті: дослідити роль греко-католицької церкви у формуванні національної самосвідомості населення Закарпаття у період між 1771 та 1867 роками. Відповідно до мети визначено завдання: охарактеризувати вплив суспільно-історичних умов становлення греко-католицької церкви на Закарпатті у контексті націєтворення; проаналізувати культурно-освітню та організаційно-педагогічну діяльність Мукачівських греко-католицьких єпископів.

Результати дослідження. Єрархічне оформлення греко-католицької церкви Закарпаття увиразнилось створенням Мукачівської греко-католицької єпархії згіднобулли Папи Климента XIV «*Eximia Regalium Principum*» від 19 вересня 1771 року [6, с. 70]. Першим канонічним єпископом Мукачівської єпархії став І. Брадач (1768 – 1772), який продовжив справу свого попередника єпископа М. Ольшавського щодо розбудови Мукачівської богословської школи. За часів єпископства І. Брадача навчання в школі продовжилося до чотирьох років, а її академічний рівень значно зріс завдяки залученню до викладання чотирьох професорів-теологів [7, с. 137]. І. Брадач особисто розробив правила внутрішнього порядку школи [3, с. 16]. Підкреслимо, що ці правила були написані тогочасною руською (українською) мовою та перекладені латиною.

Деякі історики вважають єпископа Брадача автором «Букваря» та «Сборника церковних моленій», виданих у 1770 році у віденській типографії Курцбека [9, с. 59]. У період своєї діяльності І. Брадач видав циркуляр (1762), в якому наголошено на важливості приходського навчання й виховання руських дітей та вказано на обов'язки півце-учителя і батьків дітей, що відвідують школу [9, с. 72-73]. З цього документу довідуємося, що єпископ наголошував на необхідності системного навчання і християнського виховання дітей; наказував священникам-учителям слідкувати за відвідуванням дітей школи; вважав за необхідне проводити роз'яснювальну роботу серед батьків, котрі повинні свідомо підходити до навчання своїх дітей, їх виховання; наказував синам священників

продовжувати навчання у Мукачівській богословській школі. В іншому листі-циркулярі від 1769 року І. Брадач окреслив програму навчання дітей у парафіяльних школах, в якому вбачав рушійну силу розвитку руського (українського) народу, його виходу з темряви [4, с. 14].

Вагому роль в об'єднанні земель Мукачівської єпархії, утворенні нових вікаріатів, а також у культурно-освітньому розвитку закарпатського краю відіграв видатний єпископ – А. Бачинський (1772–1809). Починаючи від реформ Марії Терезії та завдяки діяльності А. Бачинського духовенство Мукачівської єпархії перетворилося в окремий привілейований стан, а вірники отримали змогу зрозуміти зміст літургічних обрядів та комунікувати живою рідною мовою. Згідно різних статистичних даних архієрейська влада мукачівського єпископа Бачинського поширювалася на територію 13-ти із 45-ти комітатів/жуп Угорщини загальною площею 49 074 км². Станом на 1804 рік були греко-католиками Мукачівської єпархії 541 963 осіб, щостановило 7,87% населення цілої країни [8, с. 130].

Українські етнічні землі за час правління А. Бачинського було об'єднано під юрисдикцією Мукачівської єпархії [1., с. 50-51]. Єпископ дбав про освіту місцевого населення, тому виробив власну програму організації шкільної освіти в Угорській Русі та запросив до участі в її реалізації імператрицю Марію Терезію. Було зобов'язано уряди комітатів Абауй, Берег, Боршод, Гемер, Земплин, Мараморощ, Саболч, Сатмар, Спіш, Торна, Угоча, Унг і Шарішта землевласників сприяти організації початкових шкіл для віруючих східного обряду. З метою забезпечення греко-католицьких парафій книгами на зрозумілій парафіянам мові визначено перелік необхідних для різних вікових категорій книг на русинській (українській) мові. Зразком для друку затверджено Катехизм італійського кардинала Белярніна, київські та почаївські часослови і требники, грецькі та руські служебники видані у Львові [1, с. 24-25].

За часів А. Бачинського відбувся стрімкий розвиток народної освіти краю. За його ініціативою при греко-католицьких церквах засновувалися народні школи, в яких мовою викладання була руська (українська). Перенесено в Ужгородський замок поряд із резиденцією Мукачівської єпархії богословську школу і реорганізовано її в потужний багатоступеневий навчальний комплекс. Поряд із богословською підготовкою організовано педагогічну освіту, спочатку організовано трьохмісячні вчительські курси в Коритнянській парафії, а потім створено учительську семінарію. Засновано післядипломну освіту, т. зв. «дім для пресвітерів», в якому дипломовані богослови з іншомовною підготовкою вивчали церковнослов'янську літургічну мову й обряди [7, с. 138-139]. Було організовано навчально-методичне забезпечення для народних шкіл рідною мовою. У 1790 році єпископ повідомляв про передачу 3 000 букварів до єпархіального управління в Ужгороді.

Отже, організаційно-педагогічна діяльність А. Бачинського була спрямована на розвиток народної освіти на Закарпатті, впровадження рідної мови в навчальний процес не тільки початкових, але й фахових шкіл, наближення мови релігійних обрядів до традицій автохтонної культури закарпатців. Таким чином, за єпископства А. Бачинського відбулося національно-релігійне самоусвідомлення русинів (українців) Закарпаття як

окремої народності у багатонаціональній Угорщині, яка, водночас, тісно пов'язана зі східними слов'янами, що проживали за її межами.

На початку XIX ст. австрійський уряд, щоб контролювати національно-державницькі стремління народів, що населяли території Угорського королівства почав підтримувати інтереси національних меншин. У свою чергу, угорці прагнули послаблення єдності національних меншин, тому роздвібували їх адміністративно, політично, економічно, навіть культурно. Тоді як, створення Мукачівської єпархії засвідчило про підтримку Габсбурзького двору та породило релігійний і майже гомогенний з етнічного погляду моноліт, який акумулював ідеї духовності, освіченості, соборності і переконливо уявляв власні національні пріоритети закарпатців.

Намагаючись розділити та асимілювати спільноту християн східного обряду об'єднаних у Мукачівській єпархії римо-католицькою церковною ієрархією та угорськими чиновниками плелись інтриги. Так, було вирішено відокремити частину Мукачівської єпархії, яка становила етнічне ядро – Пряшівщину. Папською буллою «Relata Semper» від 1818 року було узаконено створення Пряшівської єпархії і підпорядковано митрополічій владі Остригомського архієпископа, прimateса Угорщини. Право номінації Апостольський Престол надав імператору в силу його патронату над цілою Угорщиною, в якості «апостольського короля». Однак єпископ-номінант, перш ніж прийняти єпископські посвячення, повинен був отримати згоду з Риму. Щорічно єпископ Пряшівський зобов'язувався складати ісповідання віри, завірне двома каноніками, яке потім надсилалось у Відень Апостольському нунцієві. Таким чином, самостійна Пряшівська єпархія перебувала під пильним контролем з боку церковних адміністраторів Риму, Відня, Остроґома і, як дочірня єпархія Мукачівської греко-католицької єпархії, завжди оглядалася на рішення мукачівських владик. Досягнути прогресу в організації Пряшівської греко-католицької єпархії вдалося наступнику єпископу Й. Гаганцю (1842 – 1875). Адміністративні здібності єпископа допомогли підняти матеріальний рівень духовенства, із єпархіального фонду щомісячно виділялись кошти – конгруа (найнижча платня духовенства, гарантована державою). Сповідуючи європейські цінності, що поєднувались із патріотизмом єпископ Й. Гаганець розпочав з формування нового покоління греко-католицького кліру, готового очолювати вірників у нових суспільно-політичних умовах [6, с. 87].

Внаслідок канонізації Мукачівської, а згодом і Пряшівської, єпархії змінилось не лише становище уніатського духовенства шляхом матеріального забезпечення і запровадження обов'язкової освіти, але й статус самої греко-католицької церкви, формально зрівняної з іншими конфесіями і, таким чином, введеної в систему загальнодержавного життя імперії. Все це дозволило духовенству виконувати не тільки душпастирські функції, але й суспільні обов'язки, що дало йому можливість зайняти провідне місце в громадсько-політичних та культурно-освітніх процесах на Закарпатті. Зокрема, наступники А. Бачинського О. Повчій і В. Попович зуміли організувати довкола себе цілу плеяду високоосвіченої церковної інтелігенції (А. Балудянський, В. Довгович, М. Гріґашій, Г. Кричфалушій, М. Лучкай, І. Фогараші, І. Чургович та ін.), яка впливала на суспільно-політичне й культурно-освітнє управління закарпатським краєм. Водночас, греко-католицьке духовенство в очах вірників представляло суспільну еліту, бо селяни тільки священників вважали своїми панамі і ототожнювали їх із інтелігенцією.

Після Віденського конгресу у 1815 році Габсбурзька монархія, налякана національним пробудженням під впливом наполеонівських війн слов'янських народів, почала згортати політику лібералізації серед слов'янського населення. Передусім це проявилось у впровадженні угорської мови як державної в адміністративних, військових установах та школах. Втім, всупереч процесам примусової мадяризації, з 20-х рр. XIX ст. в краї активно поширюються впливи слов'янського відродження. Транслятором ідей відродження стала культурно-освітня інтелігенція Чехії,

Словаччини, Наддніпрянської України, Польщі, внаслідок чого в свідомості русинської інтелігенції елементи династичної лояльності стали поєднуватися з новими ідеями європейського романтизму, що стимулює інтерес до проблем народної культури, мови, фольклору та історії.

Впливовим діячем закарпатського відродження у цей час стає ректор духовної семінарії в Ужгороді, а потім у Відні І. Фогарашій. Під впливом романтичних ідей І. Фогараші займався вивченням історії мови русинів. Чільне місце серед закарпатських будителів посідає М. Лучкай. Як інспектор Ужгородської шкільного округу багато зробив для відкриття сільських шкіл. Уклав першу на західноукраїнських землях граматику руської літературної мови – «Грамматика слов'яно-руська» (видана латиницею у 1830 р.). Йому належить авторство й однієї з перших праць з історії Закарпаття – шеститомної «Історії карпатських русинів». До когорти блискучих закарпатських інтелектуалів будителів цього періоду належали також відомий фізик, математик, декан і ректор Львівського університету Іван Земанчик, професор Львівського, Краківського та Петербурзького університетів Петро Лодій, економіст і правник за Фахом, перший ректор Петербурзького університету Михайло Балудянський, директор Ніжинського і Ришельєвського лицейів Іван Орлай, відомий вчений-славіст, літератор, публіцист Юрій Гуца-Венелін.

Револуція 1848-1849 рр. сприяла актуалізації національних ідей на Закарпатті, головними носіями яких стали греко-католицькі священники. Так, Єпархіальний синод, скликаний єпископом Пряшівської єпархії Й. Гаганцем у червні 1848 р. став початком релігійно-національного відродження не тільки Пряшівщини, але й усього Закарпаття. Ідеї Й. Гаганця уявлялися у діяльності єпископського секретаря, каноніка Олександра Духновича, а згодом оформилися у суспільному русі, що ввійшов у історію під назвою «будителство». Як і в Галичині, його початок був стимульований реформаторською політикою віденського уряду. Русийною силою цього процесу також виступала церковна інтелігенція, яка перебувала під впливом ідеології просвітництва та романтизму.

Водночас «Весна народів» для закарпатського греко-католицького духовенства стала переломною з огляду необхідності вибору національно-політичних орієнтирів: залишатися лояльними до політики Габсбургів, які сприяли їхньому привілейованому становищу в краї або ж пристати на бік угорського руху, що вирізнявся своїм радикалізмом та наростаючим націоналізмом. В цьому контексті, зазначимо, що уряд Л. Кошута, скасувавши привілей католицької церкви і проголосивши рівноправність усіх конфесій на території Угорського королівства, неприязно ставився до греко-католиків. Угорці вважали греко-католицьку церкву неповноцінною релігійною структурою, оскільки вона безпосередньо залежала від католицької церкви. Крім вищезазначених орієнтирів, В. Феніч виділяє ще один напрям у поглядах закарпатської духовної еліти. Це – «погляд на Схід до слов'янських побратимів взагалі та більше до політичної величі Росії, зокрема. Щоправда, церковні діячі обмежилися літературно-мовними питаннями «сродности» з великим російським народом» [10, с. 70]. Очевидно, що революція 1848-1849 рр. відіграла ключову роль у розколі духовенства греко-католицької церкви на Закарпатті, їхньому виборі політичних орієнтирів.

Під тиском суспільно-політичних подій тієї доби, закарпатське греко-католицьке духовенство розділилося на два різновекторні ідейні табори – московфільський та австрофільський. Представники московфільської течії – І. Орлай, Ю. Духнович, І. Раковський, Ю. Гуца-Венелін сповідували ідею культурного федералізму слов'янських народів на чолі з Росією. Ідеологічним підґрунтям цієї концепції були погляди слов'янських учених Й. Добровського, Й. Юнгмана. П. Шафарика, які вважали, що усім слов'янським народам необхідно об'єднатися під гілкою «могутнього старого дуба Росії» [3, с. 226]. Особливість концепції полягала в тому, що об'єднання слов'янських народів розглядалося не як політичне згуртування навколо Росії, а як «процес культурного єднання слов'ян», створення «літературної вільної

слов'янської держави». Будителі-москвофіли вбачали в Росії гаранта і захисника прав слов'янських народів, а тому радо зустріли російську армію, кинуту Миколою I на придушення угорської революції на Закарпатті і в Угорщині. Під гаслом боротьби з Угорщиною та мадярськими впливами утворився і протилежний (австрофільський) табір закарпатських будителів. Очоловав його Адольф Добрянський, який відстоював принцип «австрійського федералізму», передбачав об'єднання Закарпаття і Східної Галичини (до складу якої в той час входила Північна Буковина) в окремих коронний край під назвою «Руське воєводство». Втім, проти поділу Галичини на українську і польську частини рішуче виступили польські аристократи, які мали вплив при віденському дворі, а їх позицію підтримували угорські й румунські правлячі кола. Отже, ідеї будителів не знайшли свого втілення у суспільному житті тогочасного Закарпаття [2, с. 140–143.]

Революційні події 1848-1849 рр. виявили, що частина греко-католиків в Угорщині має якщо не виразно політичні, то цілком очевидні культурні російські (москвофільські) симпатії. Це дозволило угорським кальвіністам звинуватити русинів-українців у пропаганді російської мови та культури та теренах Угорського королівства. Внаслідок чого, угорці почали називати закарпатських русинів принизливим «oroszók» (руський) [11, с. 84].

Створення у 1867 році дуалістичної Австро-Угорської монархії негативно вплинуло на греко-католицьку церкву та на національний рух на Закарпатті. У результаті угоди австрійського й угорського урядів до Угорської корони відійшли землі Закарпаття, Трансільванії, Хорватії й Словенії. Кожна держава імперії, як

Австрійська, так й Угорська, мала свій парламент й уряд. Відтак, внутрішній суверенітет Угорщини дозволив проводити їй політику асиміляції стосовно нетитульних націй. Так, у Законі «Про рівноправність усіх національностей» від 6 грудня 1868 року проголошувалося, що «всі громадяни Угорщини становлять одну націю, єдину неподільну угорську націю» [5, с. 39]. Угорська влада цікавилася церковними справами на Закарпатті тільки в контексті того, щоб духовенство пропагувало угорські ідеї серед простого народу, вбачаючи в ньому дієвий механізм мадяризації русинського населення. Після 1867 року саме через посередництво угорської влади відбувалося призначення греко-католицьких єпископів. Вони обирали єпископів, які корилися Угорщині та сприяли мадяризації краю [6, с. 99]. Недарма в історії греко-католицької церкви Закарпаття період домінування Австро-Угорщини одержав назву «темної доби».

Висновки і перспективи подальших досліджень. У 1771 – 1867 рр. греко-католицька церква на Закарпатті зазнала злетів (канонізація Мукачівської та Пряшівської єпархій, збільшення кількості парафій та вірників) і падіння (початковий етап її мадяризації). Утім саме інституційне оформлення греко-католицької церкви стало найбільш яскравим виявом національної свідомості українців Закарпаття. Позитивним наслідком протистояння духовних лідерів, мукачівських владик спробам денационалізації українців стало утвердження рідної мови у релігійних обрядах, науці та освіті. Водночас, подальший науковий інтерес становить всебічне дослідження розвитку і становлення системи греко-католицьких шкіл на Закарпатті.

Список використаних джерел

1. Баран О. Єпископ Андрей Бачинський і церковне відродження на Закарпатті / Олександр Баран. – Йорктон : Саск, 1963. – 63 с
2. Будительство – період боротьби за утвердження української національної культури / Т.В. Філіна // Культура народів Причорномор'я. – 2001. – № 24. – С. 140–143.]
3. Волошин А. І. Вибрані твори / Упорядкування, вступна стаття та примітки О. В. Мишанича / А. І. Волошин. – Ужгород : ВАТ Видавництво Закарпаття, 2002. – 528 с.
4. Лелекач Н. Мункачевська богословська школа (1744–1776) / Н. Лелекач.–Унгарь: Друк. Подкарпатского Общества Наук, 1943.–24 с.
5. Магочій П. Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948) / П. Н. Магочій.–Ужгород, 1994.–296 с.
6. Пекар А., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття / А. Пекар, ЧСВВ. – Том I: Єрархічне оформлення. Видання друге. – Рим–Львів: Видавництво Отців Василіан «Місіонер», 1997. – 232 с.
7. Пекар А., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття / А. Пекар, ЧСВВ. – Том II: Внутрішня історія. Видання друге. – Рим–Львів: 208 Видавництво Отців Василіан «Місіонер», 1997. – 492 с.
8. Удварі І. Образчики з історії пудкарпатських русинув XVIII. столітіє. Изгядованія з історії культури і языка / Вступ І. Керчі; Спередслово Дюль Вігы; Мапы Жолта Ботлика. – Ужгород: Удавательство В. Падыка, 2000.
9. Удвари И. Собраниеисточников для изучения русин ской письменности II. Епископы Гавриил Блажовский, Мануил Ольшавский, Иоанн Брадач и ихвремя / И. Удвари. – Ниредьгаза, 2005. – 236 с.
10. Фенич В. І. Греко-католицька церква в громадсько-політичному та культурному житті Закарпаття (1771 – 1867 рр.) : дис. ...канд. істор. наук : 17.00.01 / Фенич Володимир Іванович. – Ужгород, 1997. – 223 с
11. Molnár. F. MunkácsiEgyházmegye 1848-1849-ben. Tanulmányakéskronológia. Nyíregyháza, 2014. - 220 old.

References

1. Baran O. (1963) Yepyskop Andrei Bachynskiy i tserkovne vidrodzhennia na Zakarpattia [Bishop Andrei Bachinsky and church rebirth in Transcarpathia]. Yorkton: Sask, 63 s. [in Ukrainian]
2. Filina T.V. (2001) Budytelstvo – period borotby za utverdzhenia ukrainskoi natsionalnoi kultury [Wakening – a period of struggle for the establishment of Ukrainian national culture]. Kultura narodov Prychornomorja, № 24 – ss. 140–143. [in Ukrainian]
3. Voloshyn A.I. (2002) Vybrani tvory [Selected works]. Uzhhorod: VAT Vydavnytstvo Zakarpattia. 528 s. [in Ukrainian]
4. Lelekach N. (1943) Munkachevska bohoshlovska shkola (1744 – 1776) [Mukachevo Theological School (1744-1776)]. Unhvar: Drukarnia Podkarpatskoho Obshchestva Nauk. 24 s. [in Ukrainian]
5. Mahochii P.R. (1994) Formuvannia natsionalnoi samosvidomosti: Pidkarpatska Rus (1848 – 1948) [Formation of national consciousness: Subcarpathian Rus (1848 - 1948)]. Uzhhorod. 296 s. [in Ukrainian]
6. Pekar A. (1997) Narysy istorii Tserkvy Zakarpattia [Essays on the history of the Transcarpathian Church]. Tom I: Yerarkhichne oformlennia. Vydannia druhe. Rym–Lviv: Vydavnytstvo Ottshiv Vasylian «Misioner». 232 s. [in Ukrainian]
7. Pekar A. (1997) Narysy istorii Tserkvy Zakarpattia [Essays on the history of the Transcarpathian Church]. Tom II: Vnutrishnia istoriia. Vydannia druhe. Rym–Lviv: Vydavnytstvo Ottshiv Vasylian «Misioner». 492 s. [in Ukrainian]
8. Udvari I. (2000) Obrazchyky z istorii pudkarpatskykh rusynuv XVIII stolitiie. Yzghliadovania z istorii kultury y yazyka [Examples of the history of Subcarpathian Rusyns of the XVIII century. Studies on the history of culture and language]. Vstup I. Uzhhorod: Udavatelstvo V. Padiaka. [in Ukrainian]
9. Udvari I. (2005) Sobrane ystochnykov dlia yzucheniya rusynskoi pismennosti II. Epyskopy Havryyl Blazhovskiy, Manuyl Olshavskiy, Yoann Bradach y ykh vremena [Collection of sources for the study of the Rusyns alphabet II. Bishops Gabriel Blazhovsky, Manuel Olshavsky, John Bradach and their time]. Niredhaza. 236 s. [in Ukrainian]

10. Fenyh V.I. (1997) Hreko-katolytska tserkva v hromadsko-politychnomu ta kulturnomu zhytti Zakarpattia (1771 – 1867 rr.) [Greek-Catholic Church in the socio-political and cultural life of Transcarpathia (1771 – 1867)]. 223 s. [in Ukrainian]
11. Molnár. F. (2014) Munkácsi Egyházmegye 1848-1849-ben. Tanulmányok és kronológia. Nyiregyháza. 220 s. [in Hungarian]

Стаття посвячена определению роли греко-католической церкви в формировании национального сознания населения Закарпаття в период между 1771 и 1867 годами. Установлено, что греко-католическая церковь благодаря непрерывной культурно-образовательной и организационно-педагогической деятельности епископов Мукачевской епархии исполняла нациообразовательную функцию.

Ключевые слова: образование, греко-католическая церковь, национальное сознание, Закарпаття.

The topicality of the proposed problem is determined by the need to develop an effective mechanism for the formation of nationally conscious younger generations of Ukrainian citizens with the involvement of the resources of the Christian church. During the millennial history, the Christian church was a phenomenon of ethnocultural development of Ukrainians. In the conditions of the ethnoconfessional society of the multinational Transcarpathia contributed to the unblocking of Ukrainian consciousness, the Greco-Catholic Church of Transcarpathia was established in the Mukachevo Greek Catholic Diocese, which territorially united Ukrainian lands beyond the Carpathians. The purpose of the article is to investigate the role of the Greek Catholic Church in the formation of the national consciousness of the Transcarpathian population between 1771 and 1867. According to the goal, the tasks were defined: to characterize the socio-historical conditions of the process of the hierarchical registration of the Greek Catholic Church in Transcarpathia in the context of their nation-building significance; to analyze the cultural-educational and organizational-pedagogical activity of the Bishops of Mukachevo. The article is devoted to clarifying the role of the Greek Catholic Church in the formation of national consciousness of Transcarpathian population between 1771 and 1867. It was established that the Greek Catholic Church, thanks to the tireless cultural-educational, organizational and pedagogical activities of the Mukachevo diocese bishops, performed a nation-building role in Transcarpathia. It was discovered that the formation of folk schooling in Transcarpathian lands mostly depended on the position of the Mukachevo diocese bishops. The Greek Catholic Church also took care of the public schools, which in the vast majority of cases were parishioners, and of the seminaries in which priests and teachers were trained for the local population. Thanks to the tireless educational, organizational and pedagogical activities of the clergy of the Mukachevo and Presov diocese, the cultural and national life of the Transcarpathian population was identified with the Church Slavonic, and subsequently folk Rus language, which was actively promoted by the Greek Catholic Church. It opposed the attempts to denationalize the Rus population of the region, which did not have its own state and was constantly under pressure of the ruling empires.

Key words: education, Greek Catholic Church, national consciousness, Transcarpathia.

УДК 37.015.31:7(477.87) «194»

Софілканіч Марина Іванівна,
викладач,

Закарпатська академія мистецтв, м. Ужгород

ПРОБЛЕМА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЯХ ЗАКАРПАТТЯ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ: ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД

У статті висвітлюється проблема розвитку естетичного виховання на Закарпатті у соціальних інституціях у першій половині ХХ ст. З'ясовано стан та проблеми естетичного виховання шкільної молоді Закарпаття зазначеного періоду; розглянуто особливості розвитку естетичного виховання молоді, проаналізовано методи естетичного розвитку вихованців та роль визначних особистостей у цьому процесі. Здійснено історичний аналіз становлення і розвитку соціальних інституцій Закарпаття міжвоєнного періоду, які сприяли забезпеченню процесу естетичного виховання населення краю засобами мистецтва.

Ключові слова: естетичне виховання, гімназії, учительські семінарії, професійне і аматорське мистецтво, Закарпаття, Чехословацький уряд, Підкарпатська Русь.

Постановка проблеми. У кінці 20-х і на початку 30-х рр. ХХ ст. із входженням Закарпаття до складу Чехословаччини відбулися позитивні зміни та створені сприятливі умови для розвитку освіти, театру, мистецтва, науки та ін. Зокрема, було відкрито п'ять гімназій та три семінарії, а також ряд народних і горожанських шкіл. Культурно-освітні зміни також позитивно вплинули на процес відкриття низки освітньо-мистецьких інституцій, таких як, Публічна школа рисунку, мистецьких шкіл і гуртків різних жанрів, громадських об'єднань, товариств «Просвіта», «Педагогічне товариство», театрів тощо, діяльність яких була спрямована на естетичний розвиток населення краю, збагачення їх мистецьких поглядів та смаків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У Закарпатті у ХХ ст. накопичено значний досвід естетичного виховання молоді засобами мистецтва. Вивчення різних аспектів естетичного виховання на Закарпатті досліджували А. Бондар, В. Гомоннай, В. Бурч, С. Жупанин, А. Ігнаг, М. Макап, Р. Марцелюк, І. Небесник, В. Росул, Т. Росул, М. Токар, С. Федака, П. Ференц, П. Ходанич, А. Волощук, Т. Мочан, М. Зимомря та інші. Українські педагоги Закарпаття активно займалися питанням естетичного виховання у міжвоєнний період (Ф. Агій, Й. Бокшай, А. Волошин, Ю. Крупа, Н. Мураній, Й. Пешина та ін.).

Важливими для нашої роботи є положення та висновки дисертаційних досліджень, які розкривають: форми і методи

творчої діяльності учнів в умовах позашкільних навчальних закладів (Н. Гурець, В. Лихвар, О. Малицька, І. Мужикова, О. Черношок та ін.); теоретичні та методичні засади позашкільної педагогіки (О. Биковська, В. Вербицький, О. Верещак, О. Гавеля, Н. Ганнусенко, Я. Кепша, О. Литовченко, Т. Окушко, Г. Пустовіт, О. Рассказова, Т. Сущенко та ін.); зміст художньо-естетичного та морального виховання особистості (Є. Антонович, А. Голизова, С. Кучер, О. Мироненко, О. Отич, Л. Оршанський, М. Пантюк, О. Половина, Н. Савченко, В. Салко, О. Сташук, О. Шкурін та ін.); сучасні підходи до організації творчої діяльності школярів засобами образотворчого мистецтва (І. Демченко, В. Захарова, В. Томашевський та ін.); розвиток художньої освіти в Україні (І. Небесник, О. Попик, І. Хілько, Р. Шмагало та ін.).

Теоретичний аналіз стану авторської системи художньої освіти школярів Золтана Баконія та визначенні перспектив її творчого впровадження у практичну діяльність сучасних позашкільних навчальних закладів України висвітлено в дисертації А. Волощук: «Система художньої освіти школярів у спадщині Золтана Баконія (1946 – 1989 рр.)». Системно і комплексно питання естетичного виховання на Закарпатті у 1919–1939 рр. в полікультурному середовищі висвітлено в дисертації Т. Мочан «Естетичне виховання учнівської молоді в полікультурному середовищі на Закарпатті (1919–1939 рр.)». На основі ретроспективного аналізу розвитку естетичного виховання